

munista pártok ebben a helyzetben ügyesen és dogmatizmus nélkül néztek szembe a problémákkal és fogalmazták meg stratégiájukat és taktikájukat, csak hogy ennek a stratégiának és taktikának a megvalósításához nincs szövetségük. A többi társadalmi réteg nem hogy a munkásosztály vezető szerepét, de még csak a szövetséget sem hajlandó elfogadni, maga a munkásosztály pedig önmagában sohasem válhat olyan társadalmi erővé, amely a társadalom többségét adhatná.

Harmadszor, beszélhetünk bizonyos szellemi válságról is, amelyre a szerzők az akadémizmus emlegetésével már céloztak. A munkamegosztás ugyanis olyan méreteket öltött, hogy megjelentek a hivatásos marxisták is, akik, akár csak az irodalmi és a szellemi élet egyéb területein működő alkotók, úgyszólván csak a munkamegosztásban hasonló helyet elfoglalóknak alkotnak és írnak. Márpedig a marxizmus csak a tömegek gyakorlatában kaphatja meg az értelmét, vagyis csak akkor, ha nemcsak magyarázza a világot, mint a Marx előtti filozófia tette,

hanem meg is tudja változtatni. Egy-egy országon vagy párton belül segíteni próbálnak időnként a „nagy eszmei-politikai képzési kampánnyal”, ami viszont a marxizmust száraz tananyaggá teszi, s ez semivel sem jobb, mint a filozófusok egymás közötti, elvont kategóriákban való beszélgetése.

Egyszóval, nem a marxizmus, hanem az emberiség jutott válaszut elé. Mint létrejötté óta annyiszor, a marxizmus most is segítséget nyújthat abban, hogy ebben a nehéz helyzetben az emberiség megtalálja a helyes utat, mert ennek a tudománynak ehhez megvan minden feltétele: kritikus, előítélet nélküli gondolkodásra készválti híveit, megadja a módszert, sőt néhány kiindulópontot is a változtatáshoz. Ebben van az esély arra, hogy a marxizmus nem önmaga válságát küzdje le, hanem az emberiségnek segít válságos helyzete leküzdésében. Az emberiségre nézve ugyanígy katasztrofális lenne, ha a haladó erők ezt az alkalmat és lehetőséget elszalasztanák.

Bálint István

A XX. SZÁZAD MARXISTA FILOZÓFIÁJA

A belgrádi Nolit Könyvkiadó 1980-as megjelentetési évet feltüntetve a Szazvedza ismert sorozatában (szerkesztője Miloš Stambolić) szokatlan terjedelmű (475 l.) kötetet adott közre *A XX. század marxista filozófiája* címmel. A kiadó a könyvben közölt alkotó kijelölésének és a szemelvények kiválogatásának nehéz és felelős feladatával Predrag Vranicki közismert zágrábi marxista tudóst bízta meg.

Nehéz feladatról van szó, hiszen manapság, amikor a marxizmus tör-

ténelmi korszakot jelölő eszmei áramlattá vált, eltérők a vélemények, hogy voltaképpen mi is ma a marxizmus, hol és hogyan határolható el a marxista ihletésű és a marxizmust képviselő alkotás, álláspont. Ezenfelül magáról a filozófiáról, s természetesen a marxista filozófiáról, arról, hogy mit foglal magába és mi a tárgya, ugyancsak eltérő vélemények léteznek. Ilyen körülmények között Predrag Vranicki szerkesztőnek valóban fogas kérdést kellett megoldania.

Erre, egészen rövid *A szerző jegyzete* című utószavában (469.) ad magyarázatot, megjegyezve, hogy ilyen terjedelmű könyvben századunknak csak a legjelentősebb marxista filozófusaira szorítkozhatott, s hogy azoknak is mindössze néhány alapvető érdeklődési területét és álláspontját mutathatja be. Előljáróban elmondja azt is, hogy könyve szerkesztése közben jutott arra a felismerésre, hogy a XX. századi jugoszláv marxista filozófusokat célszerű lenne külön kötetben bemutatni, s ezzel a kiadó egyet is értett. Így jött létre és jelent meg ez a kötet, mint a Szazvezda sorozat 72. könyve, amely 28 marxistánk alkotásából közöl szemelvényeket.

Vallóban a könyv magáért beszél, de nem egyértelműen, mert az olvasóban több talány is felmerül. A könyv szerkesztője előszó helyett bevezető tanulmányát (7—28. l.) közli *A XX. századi marxista filozófia fő irányzatai* címmel. Ez a tömör tanulmány bizonyos értelemben megvilágítja Vranicki professzor szerkesztési elveit, de nem szól közvetlenül magáról a könyvről, hanem a szerkesztő nézetéről, amely szerint a XX. századi marxista filozófia három fő irányzatra tagolható. Ezek az irányzatok nem határolhatók el szigorúan egymástól, de az utolsónak tárgyalt irányzaton belül, mely az első kettő bizonyos értelmű szintézise, jelentős különbségek léteznek egyes gondolkodók között, akiket a tanulmányíró egy irányzatba sorolt. A tanulmány tehát híven tükrözi a szerző ismert nézeteit a marxizmusról és külön a marxista filozófiáról: Vranicki emberközpontú felfogását, amely gyakran az elvont emberit hozza előtérbe. Ezért is tartja szükségesnek megemlíteni (23—24. l.), hogy jelentős eredményeket mutattak fel azok a jugoszláv filozófusok és marxista szerzők, akik a *Pogledi* (1952—1955) és a későbbi *Praxis* és

Filozófia folyóiratokban működtek közre.

A könyv pozitívuma, s ez szerkesztőjének a marxizmusra vonatkozó alapállásából következik, hogy századunk marxista filozófiáját nemcsak a filozófiát művelő szerzők alkotásainak szemelvényei alapján, hanem — átfogóan értelmezve a filozófiát általában — a kiemelkedő marxista alkotók elméleti-filozófiai munkái alapján készült. Ez megfelel Predrag Vranicki alapállásának, hiszen a marxizmust szintetizáló közéletisével vált közismertté és elismertté, nevezetesen, amikor megjelentette *A marxizmus története* című könyvét, amelyen sokáig és folyamatosan dolgozott, minden újabb kiadását kiegészítve és jelentősen bővítve.

Szem előtt tartva, hogy a válogatás csakis a szerkesztő egyéni felfogását tükrözi, mégis érthetetlen néhány szerző beiktatása. Predrag Vranicki 28 szerző írásából közöl szemelvényeket. A szerzők (a szemelvények közlési sorrendje szerint) a következők: G. V. Plehanov, V. I. Lenin, N. I. Buharin, A. M. Deborin, Lukács Gy., K. Korsch, M. Raphael, A. Gramsci, A. Banfi, G. della Volpe, C. Luporini, E. Bloch, N. Horkheimer, Th. W. Adorno, H. Marcuse, E. Fromm, E. Fischer, L. Kofler, J. Habermas, H. Lefebvre, J. P. Sartre, L. Goldmann, R. Garaudy, K. Axelos, B. N. Kedrov, A. Schaff, L. Kolakowski, K. Kosik. A kötet szerkesztője minden szerző szemelvénye elé egy másfél oldalnyi ismertetőt ilktatott be, a legfontosabb életrajzi adattal, legjelentősebb műveinek címével és megjelenési évével, a hazánkban megjelent műveinek feltüntetésével. Egy-egy szerzőtől 1—7 hosszabb-rövidebb szövegrészletet közöl a szerkesztő 10—15 oldalnyi terjedelemben. Így a 28 alkotó egy sajátos panorámát nyújt az olvasónak a szerkesztő ki-

fejezetten egyéni elképzelése szerint. Mégis szokatlan H. Marcuse és E. Fromm besorolása a XX. század marxista filozófusai közé, amikor ezeket a szerzőket főleg más természetű és tárgyú munkásságuk alapján tartjuk számon. Vitatható ezenkívül a szerkesztőnek az az elgondolása is, amely szerint Jean Paul Sartre-t és Lesek Kolaikowskit besorolja századunk marxista filozófiájának főbb képviselői közé. Természetesen Jugoszláviában megjelentek mindkét gondolkodó műveit, de kevesen olvassák és tekintik őket marxistáknak. Ez alól J. P. Sartre sem kivétel, még akkor sem, ha elismerjük, hogy „Sartre a jelenkor Franciaországának egyik legerőteljesebb értelmiségi személyisége” (349. l.). Azzal viszont már kevesen érthetnek egyet, hogy „Kolaikowski a lengyel marxizmus legérdekesebb személyisége” (439. l.), mert amikor nálunk a belgrádi BIGZ 1980-ban megjelentette Kolaikowski *A marxizmus fő folyamatai* című könyve első kötetét (1983. jelenik meg a háromkötetes mű második kötete), R. Tubić szükségesnek tartotta utószavában közölni az oxfordi All Souls College professzoráról, hogy: „Ennek a neves lengyelnek az álláspontja egészen világos: a jelenkor legkonokabb antimarxistái és antikommunistái közé tartozik. Vallójában ez a háromkötetes mű, különösen a harmadik kötet, jelenti saját kétségtelen leszámolását valamikor marxista álláspontjával.” (Lesek Kola-

kowski: Glavni tokovi marksizma I. BIGZ, Beograd, 1980., 506. l.)

Predrag Vranicki egyébként már néhány jól sikerült szöveggyűjteményt szerkesztett. 1978-ban jelent meg Zágrábban A dialektikus és történelmi materializmus szöveggyűjteményének III. kiadása, amelyet a szerző 120 oldalas értékezése vezet be (Predrag Vranicki: *Dijalektički i historijski materijalizam i odabrani tekstovi*. Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1978, 385. l.), amely a kiadó filozófiai szöveggyűjtemény-sorozatának (Filozofska hrestomatija) 10. köteteként jelent meg. Továbbá 1982-ben a zágrábi Globus Könyvkiadó Prometeus sorozatában, Vranicki professzor szerkesztésében és előszavával, két kötetben jelent meg a munkásellenőrzés és a munkástanácsok 1917–1925-ig tartó időszakának szöveggyűjteménye (*Samoupravljanje. Tekstovi o radničkim kontrolni i radničkim savjetima od 1917 do 1925.*; Izbor i predgovor: Predrag Vranicki — Prometej; treće ikolo, knjiga 15., I i II sveska, 327+441 l., Globus, Zagreb, 1982.).

Mind a két említett szöveggyűjtemény szerkesztése sikeresebb a XX. századi marxista filozófiát bemutatni szándékozó, 1980-ban közreadottnál. Az igazság kedvéért azt is meg kell mondanunk, hogy az utóbbi feladat sokkal bonyolultabb kérdések elé állította a szerkesztőt, s így ezeket véleményünk szerint csak részben sikerült megoldania.

Rehák László